

УДК 347.73

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.3.32>

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ
ПОЗАБЮДЖЕТНИХ ПУБЛІЧНИХ КОШТІВ,
«ЗЕЛЕНИХ» ІНВЕСТИЦІЙ І САМОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ «ЗЕЛЕНОГО» ПЕРЕХОДУ
ЕНЕРГЕТИЧНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ**

Якимчук Н.Я.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри фінансового права
НН інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0002-4848-2323*

Савенкова В.Г.,

*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри фінансового права
НН інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, бізнес медіатор
ORCID: 0000-0003-1472-5443*

Житник Ю.В.,

*доктор філософії у галузі права (PhD),
адвокат
ORCID: 0009-0003-3152-4843*

Якимчук Н.Я., Савенкова В.Г., Житник Ю.В. Правові засади державного стимулювання залучення позабюджетних публічних коштів, «зелених» інвестицій і самозабезпечення для здійснення «зеленого» переходу енергетичного сектору економіки.

Стаття присвячена аналізу засад правового регулювання державного стимулювання залучення позабюджетних публічних коштів, «зелених» інвестицій і самозабезпечення для здійснення «зеленого» переходу енергетичного сектору економіки, правового закріплення державної політики «зеленого» переходу, обумовленої участю України в Енергетичному Співтоваристві та зобов'язаннями щодо імплементації Четвертого Енергопакету ЄС «Чиста енергія для всіх європейців», завдань щодо спрощення процедури переходу до споживання «зеленої» електричної енергії, виробництва товарів з використанням чистої енергії, запровадження заходів стимулювання енергоефективності, у тому числі для побутових споживачів, досягнення статусу кліматично-нейтральної країни. Зауважено, що державна підтримка «зеленого» переходу відбувається не лише за рахунок бюджетних коштів, а й у формі залучення публічних коштів, зокрема, коштів спеціально утворених державних підприємств та коштів з поточних рахунків із спеціальним режимом використання електропостачальників, та шляхом державного стимулювання залучення «зелених» інвестицій та інших приватних коштів. При цьому фонди коштів, що формуються в сфері енергетики, все більше підпадають під особливий публічно-правовий режим їх використання та публічний фінансовий контроль. Висвітлено такі інструменти державної підтримки як «зелений» тариф, викуп гарантованим покупцем «зеленої» електричної енергії, державне стимулювання «зеленої» електрометалургії та державне стимулювання виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії за механізмом самовиробництва. Відзначено потребу збільшення прозорості використан-

ня коштів державних підприємств спонсорської та гуманітарної допомоги, як само як і діяльності Гарантованого покупця та інших постачальників універсальних послуг зі здійснення обов'язкового викупу електроенергії, що вироблена за "зеленим" тарифом". Відмічено особливий "змішаний" характер правового регулювання вказаних відносин, оскільки збільшується доля відносин публічно-правового характеру, в силу набуття більшої суспільної значущості окремими фондами коштів, що формуються за рахунок споживачів електричної енергії, із набуттям публічно-правового режиму функціонування фондами коштів, що мобілізуються у електропостачальників на поточних рахунках із спеціальним режимом використання для здійснення розрахунків відповідно до вимог Закону України «Про ринок електричної енергії».

Ключові слова: публічні кошти, "зелені" інвестиції, екологічні інвестиції, зелені облигації, інвестиційні програми, альтернативні джерела енергії, "зелений" тариф

Iakymchuk N.Ya., Savenkova V.G., Zhytnyk Yu.V. Legal basis of the state incentive of attracting extra-budgetary public funds, "green" investments and self-support for achieving a "green" transition of the energy sector of the economy.

The article is devoted to the analysis of the principles of legal regulation of state stimulation of the attraction of extra-budgetary public funds, «green» investments and self-sufficiency for the implementation of the «green» transition of the energy sector of the economy, the legal consolidation of the state policy of «green» transition. This is due to Ukraine's participation in the Energy Community and obligations regarding implementation of the Fourth EU Energy Package «Clean energy for all Europeans», the tasks of Ukraine to simplify the procedure for the transition to the consumption of «green» electric energy, the production of goods using clean energy, the introduction of measures to stimulate energy efficiency, including for household consumers, achieving the status of a climate-neutral country. It is noted that state support for the «green» transition occurs not only at the expense of budget funds, but also in the form of attracting public funds, in particular, funds from specially formed state enterprises and funds from current accounts with a special mode of use of electricity suppliers, and through state incentives to attract «green» investments and other private funds. At the same time, funds of funds formed in the field of energy are increasingly subject to a special public-legal regime of their use and public financial control. Such instruments of state support as «green» tariff, purchase by a guaranteed buyer, state stimulation of «green» electrometallurgy, and state stimulation of electricity production from alternative energy sources using the self-production mechanism are highlighted. The need to increase the transparency of the use of the funds of state enterprises for sponsorship and humanitarian aid, as well as the activities of the Guaranteed Buyer and other providers of universal services for the mandatory purchase of electricity produced under the «green» tariff, was noted. The special «mixed» nature of the legal regulation of the specified relations is noted, since the share of relations of a public-law nature is increasing, due to the acquisition of greater social significance by individual funds of funds formed at the expense of consumers of electric energy, with the acquisition of a public-law mode of operation of the funds, that are mobilized from electricity suppliers on current accounts with a special mode of use for making calculations, respectively.

Key words: public funds, «green» investments, ecological investments, green bonds, investment programs, alternative energy sources, «green» tariff,

Постановка проблеми. Наша держава стала однією з перших країн, які ратифікували Паризьку кліматичну угоду, і відповідно на неї покладається ряд зобов'язань із протидії зміні клімату, що потребує пошуку та впровадження кліматично нейтральних технологій, що базуються на використанні відновлювальних джерел енергії. З одного боку, відновлювальна енергетика приносить додаткові інвестиції в українську економіку, а з іншого – її запровадження потребує значних "зелених" інвестицій, залучення яких здійснюється як за рахунок приватних, так і публічних коштів. "Зелені" інвестиції відіграють важливу роль у сучасному суспільстві як із економічної, так і з екологічної та соціальної точок зору. Так, по-перше, "зелені" інвестиції знижують рівень енергоємності ВВП, а по-друге - збільшують кількість робочих місць та знижують антропогенне навантаження на довкілля [1].

Україна ще не є членом ЄС, однак є членом Енергетичного Співтовариства (міжнародна організація, яка об'єднує членів ЄС та треті держави з метою лібералізації внутрішніх ринків, запровадження єдиних правил та політик тощо), а тому взяла на себе зобов'язання з імплементації

Четвертого Енергопакету “Чиста енергія для всіх європейців”, а також запровадження кращих європейських практик стимулювання переходу від використання електричної енергії, виробленої з викопного палива, до електричної енергії з відновлювальних джерел енергії, що є важливим кроком для набуття статусу члена ЄС. Відповідно, перед нашою державою постало завдання спростити процедури переходу до споживання “зеленої” електричної енергії, виробництва товарів з використанням чистої енергії, запровадження заходів стимулювання енергоефективності, у тому числі для побутових споживачів, досягнення статусу кліматично-нейтральної країни, дизайн ринку електричної енергії (спрощення процедур, простіша інтеграція виробників з ВДЕ, енергонезалежність побутового споживача тощо). Окремі з них частково вже вирішені, що отримало своє закріплення в законодавстві, окремі ще потребують розв’язання, зокрема прийнято у червні 2023 року Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення та «зеленої» трансформації енергетичної системи України” [2], який спрямований на реалізацію окремих кроків з приведення законодавства України у відповідність до рекомендацій Четвертого Енергопакету та у відповідності до кращого європейського досвіду. Ряд реформ у сфері енергетики, які слід провести, передбачені також Планом України на 2024–2027 роки [3], що свалений Урядом в силу вимог Регламенту ЄС щодо запровадження Інструменту Ukraine Facility [4]. Також Міністерство енергетики України з огляду на те, що Україна взяла зобов’язання в сфері впровадження Європейського Зеленого Курсу [5], презентувало Концепцію “Зеленого енергетичного переходу України до 2050 року” (далі – Ukraine Green Deal), що передбачає кроки з переходу України до кліматично нейтральної енергетики до 2050 року [6], що потребує інвестування орієнтовано 5 відсотків ВВП щорічно, із залученням як державних ресурсів, так і значних коштів широкого кола приватних інвесторів. На жаль, наразі Україна (відповідно до стратегічних документів) планує досягти кліматичної нейтральності економіки лише в 2060 році, при тому, що 2060 рік не відповідає т.зв. європейському кліматичному закону). Лише для енергетики 2050 рік наразі передбачається як рік кліматичної нейтральності. Серед основних джерел фінансування відповідних заходів згідно з Концепцією: стимулюючі тарифи для операторів мереж, “зелені” аукціони, заходи Фонду енергоефективності, “теплі” кредити, фінансування за рахунок державних та місцевих програм.

Наявність державної підтримки є найважливішим елементом реалізації “зеленої” трансформації України. При цьому заходи державної допомоги не повинні вести до спотворення конкуренції та мають відповідати вимогам Закону України “Про державну допомогу суб’єктам господарювання”, зобов’язанням України відповідно до Угоди про асоціацію та іншим зобов’язанням, які виникли в Україні відповідно до міжнародних договорів, укладених з ЄС та рядом Міжнародних фінансових організацій.

Поряд із запровадженням в європейських країнах “зелених” облігацій та “зелених” інвестиційних фондів, в приватному фінансовому секторі розвиваються банківські фінансові інструменти підтримки “зелених” інвестицій, зокрема: “зелені” кредити та випуск цінних перерів, підкріплених ними, “зелений” лізинг (оренда). Так, наприклад, “зеленими” вважаються ті кредити, які мають цільову спрямованість на фінансування екологічних проєктів, а також характеризуються можливістю структурування умов та строків надання фінансових ресурсів таким чином, щоб підтримувати проєкти, спрямовані на виконання цілей з декарбонізації економіки [7]. Новацією є також створення зелених пайових фондів, які виступають структурованими інвестиційними інституціями, які обирають інвестиції, орієнтуючись на їх відповідність критеріям “зелених інвестицій”, що має поширення використання для підтримки інвестицій у відновлювальні джерела енергії протягом останніх 15 років і є визнаним інструментом інвестування.

Україна навіть в умовах воєнного стану потребує великих інвестицій для ліквідації пошкоджень і відновлення електромережі, електрогенеруючої та іншої енергетичної інфраструктури, підвищення стійкості енергетичного сектору економіки, продовжує активно переймати зарубіжний досвід залучення приватного капіталу, трансформуючи структуру публічних фінансів у сфері “зеленого” переходу, підвищення енергоефективності, використання відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива і скорочення викидів вуглецю, що потребує системного аналізу вітчизняних напрацювань в сфері правового закріплення інструментів державного стимулювання “зеленого” переходу. Як зазначено в Плані України на 2024–2027 роки, відновлення післявоєнного енергетичного сектору потребуватиме великих інвестицій, які неможливо генерувати всередині країни: “Для забезпечення сталих інвестицій потрібне ретельне планування, а інституційні процеси потрібно буде спростити для залучення потоків фінансування з різних державних

та приватних джерел. ... Відбудова енергетичного сектору України спочатку буде зосереджена на ліквідації пошкоджень і відновленні електромережі, електрогенеруючої та іншої енергетичної інфраструктури, щоб забезпечити доступ до енергії для громадян та уможливити відбудову” [3, с. 238]. Брак бюджетних коштів стимулює пошук шляхів залучення “зелених” інвестицій, самозабезпечення учасників ринку електроенергії, стимулювання тих, які використовують відновлювальні джерела енергії.

Метою статті є дослідження правових засад державного стимулювання залучення позабюджетних публічних коштів, “зелених” інвестицій і самозабезпечення для здійснення “зеленого” переходу енергетичного сектору економіки.

Стан опрацювання проблематики. Окремі аспекти правового регулювання суспільних відносин в сфері зеленого інвестування, залучення децентралізованих публічних коштів та надання інших форм державної допомоги в сфері енергетичної галузі виступали предметом дослідження таких вчених, як А.П. Адаменко, Н.М. Андрєєв, В.О. Аніщенко, С.В. Арестов, О.І. Вишницька, А. Дубко, А. Железний, Ю.В. Житник, Н.О. Комісарук, О.А. Музика-Стефанчук, С.І. Рассадніков, Л.О. Рибіна, І.С. Синякевич, С.К. Харічков, Н.Я. Якимчук та інших, проте в контексті “зеленого” переходу і виникає потреба системного аналізу правових засад залучення публічних коштів та коштів ЄС для реалізації такого державного завдання в енергетичній сфері економіки.

Виклад основного матеріалу. Державна підтримка “зеленого” переходу в енергетичній сфері здійснюється не лише за рахунок бюджетних коштів із застосуванням таких інструментів, як видатки та кредитування бюджетів, державні та місцеві гарантії, залучені кошти ЄС, а й у формі залучення позабюджетних публічних коштів, зокрема, коштів спеціально утворених державних підприємств та коштів з поточних рахунків із спеціальним режимом використання електропостачальників для здійснення розрахунків відповідно до вимог Закону України “Про ринок електричної енергії”, та шляхом державного стимулювання залучення “зелених” інвестицій та інших приватних коштів. При цьому “межа” між публічними та приватними коштами, що залучаються до сфери, зокрема, енергетики, поступово трансформується, з огляду на те, що багато інструментів інвестування та інших фінансових інструментів в силу їх суспільної значущості, державного стимулювання або особливостей державного регулювання їх застосування, підпадають під особливий публічно-правовий режим їх застосування та публічний фінансовий контроль. Розглянемо ряд таких інструментів.

“Зелений” тариф. “Зелений” тариф відповідно до ст. 9-1 та з урахуванням особливостей, закріплених в ст. 9-4 Закону України “Про альтернативні джерела енергії”, встановлюється Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, на електричну енергію, вироблену на об’єктах електроенергетики, у тому числі на введених в експлуатацію чергах будівництва електричних станцій (пускових комплексах), генеруючих установках приватних домогосподарств, споживачів, у тому числі енергетичних кооперативів, з альтернативних джерел енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії - вироблену лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями), за кожним видом альтернативної енергії та для кожного об’єкта електроенергетики або для кожної черги будівництва електростанції (пускового комплексу). “Зелений” тариф встановлюється для кожного суб’єкта господарювання, який виробляє електричну енергію з альтернативних джерел енергії, за кожним видом альтернативної енергії та для кожного об’єкта електроенергетики або для кожної черги будівництва електростанції (пускового комплексу) з урахуванням положень статей 9-1, 9-2 та 9-4 вказаного Закону [8]. Його встановлення передбачає певні гарантії для виробників електричної енергії з альтернативних джерел енергії. Так, відповідно до ч. 3 с. 58-1 Закону України “Про ринок електричної енергії” приватні домогосподарства, яким встановлено “зелений” тариф, здійснюють продаж виробленої електричної енергії за “зеленим” тарифом постачальнику універсальних послуг, а інші споживачі, у тому числі енергетичні кооперативи, яким встановлено “зелений” тариф, здійснюють продаж виробленої електричної енергії за “зеленим” тарифом гарантованому покупцю [9]. Тому, відповідно до ч. 1 ст. 62 вказаного Закону “З метою забезпечення загального економічного інтересу в електроенергетичній галузі України, необхідного для задоволення інтересів громадян, суспільства і держави, та забезпечення сталого довгострокового розвитку електроенергетичної галузі і конкурентоспроможності національної економіки України на учасників ринку відповідно до цієї статті можуть бути покладені спеціальні обов’язки для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії”, зокрема

“виконання функцій постачальника універсальних послуг”, що передбачає покладення на них спеціальних обов’язків із забезпечення збільшення частки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії (п. 2 ч. 2 ст. 62 Закону) [9]. Так, постачальник універсальних послуг зобов’язаний, зокрема:

- купувати електричну енергію, вироблену генеруючими установками приватних домогосподарств, встановлена потужність яких не перевищує величину, визначену для відповідних категорій генеруючих установок приватних домогосподарств відповідно до частини двадцять третьої статті 9¹ Закону України “Про альтернативні джерела енергії”, за “зеленим” тарифом в обсязі, що перевищує місячне споживання електричної енергії такими приватними домогосподарствами, та у кожному розрахунковому періоді здійснювати пріоритетну оплату її вартості (п. 4 ч. 5 ст. 63 Закону);
- купувати електричну енергію, вироблену з альтернативних джерел, яка відпущена генеруючими установками приватних домогосподарств, встановлена потужність яких не перевищує 30 кВт, та генеруючими установками малих побутових споживачів, встановлена потужність яких не перевищує 50 кВт, за договором купівлі-продажу електричної енергії за механізмом самовиробництва (п. 4¹ ч. 5 ст. 63 Закону);
- реєструвати у реєстрі гарантій походження електричної енергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії, генеруючі установки активних споживачів, у яких він придбаває електричну енергію за “зеленим” тарифом (п. 4² ч. 5 ст. 63 Закону) [9]

Кожен з постачальників універсальних послуг як електропостачальник відповідно до Закону України “Про ринок електричної енергії” (п. 8 ч. 2 ст. 57) зобов’язаний “відкрити в установках одного з уповноважених банків поточні рахунки із спеціальним режимом використання для здійснення розрахунків відповідно до вимог цього Закону” [9]. Такий поточний рахунок є предметом публічного фінансового контролю, оскільки на ньому мобілізуються тарифні кошти, сплачені споживачами, і відповідно виступає предметом фінансово-правового регулювання, так само як і розрахунки за рахунок коштів, що на них мобілізуються [10, с. 40]. За результатами мобілізації коштів на таких рахунках держава з’ясовує, яка частка ВВП перерозподіляється на цілі оплати спожитих комунальних послуг та в сфері енергетики, а також може з’ясувати, яка частка з них витрачена на купівлю електричної енергії, виробленої з альтернативних джерел.

Окрім цього, для виробників електричної енергії за “зеленим” тарифом передбачено ряд податкових переваг, зокрема звільняються від оподаткування операції із ввезення на митну територію України обладнання та матеріалів для виробництва альтернативних видів палива або для виробництва енергії з відновлюваних джерел енергії (пп. 197.16.1 п. 197 ст. 197 ПК України) та матеріалів, сировини, устаткування та комплектуючих, які будуть використовуватися у виробництві енергії з відновлюваних джерел енергії (пп. 197.16.2.2. п. 197 ст. 197 ПК України) [11]. Операції із ввезення на митну територію України зазначених товарів звільняються від оподаткування, якщо ці товари застосовуються платником податку для власного виробництва та якщо ідентичні товари з аналогічними якісними показниками не виробляються в Україні. Також не підлягають оподаткуванню операції з окремими підакцизними товарами, зокрема щодо реалізації електричної енергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками та/або з відновлюваних джерел енергії: (пп. 213.2.8. п. 213.2. ст. 213 ПК України) [11].

Державне стимулювання “зеленої” електрометалургії. В статті 33 Закону України “Про ринок електричної енергії” закріплено правило, згідно з яким підприємства “зеленої” електрометалургії мають право на встановлення Регулятором окремого тарифу на передачу електроенергії підприємству “зеленої” електрометалургії. На 2024 рік НКРЕКП визначено загальний тариф на послуги з передачі електричної енергії для користувачів системи (крім підприємств “зеленої” електрометалургії) – 592,89 грн/МВт·год (без урахування податку на додану вартість), у той час, як для підприємств “зеленої” електрометалургії тариф визначено на рівні 412,68 грн/МВт·год (без урахування податку на додану вартість) [12]. Підприємством “зеленої” електрометалургії визнається “юридична особа, що здійснює господарську діяльність з виробництва сталі із дотриманням норм щодо прямих викидів діоксиду вуглецю в результаті виробництва сталі на рівні не більше 250 кілограмів на тону сталевих продукції та виключно електродуговим методом виробництва”.

Підставою встановлення Регулятором тарифу на передачу підприємству “зеленої” електрометалургії закріплені в ч. 5 ст. 33 Закону України “Про ринок електричної енергії” є отримання довідки центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної промислової

політики, щодо підтвердження юридичною особою статусу підприємства “зеленої” електрометалургії, серед обов’язкових умов отримання якої є надання зокрема розрахунку “прямих викидів діоксиду вуглецю під час виробництва сталі електродуговим способом, за минулий календарний рік, здійснений відповідно до методики рівня 1 оцінки прямих викидів CO₂ при електродуговому способі виплавки металу” [9]. 26 листопада 2021 року набрав чинності наказ Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України від 20 жовтня 2021 року № 196, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 03 листопада 2021 року за № 1419/37041 “Про затвердження форми довідки про підтвердження статусу підприємства “зеленої” електрометалургії” [13].

Отже, підприємствам “зеленої” електрометалургії встановлюється пільговий тариф на передачу електричної енергії, що обумовлено наявністю у структурі тарифу складової на стимулювання розвитку “зеленої” енергетики. У такий спосіб держава стимулює підприємства, які історично були шкідливими для навколишнього природного середовища, запроваджувати передові технології, при досягненні визначених критеріїв набути статусу “зеленої” металургії та за рахунок пільгового тарифу здійснити компенсацію інвестованих коштів.

Викуп гарантованим покупцем. Відповідно до пункту 1 частини другої статті 62 Закону України “Про ринок електричної енергії” до спеціальних обов’язків, що покладаються на учасників ринку електричної енергії для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії, належить, зокрема: забезпечення збільшення частки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії, включаючи забезпечення підтримки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії за механізмом ринкової премії [9]. У свою чергу, абзаци 7-12 частини другої цієї ж статті визначають коло учасників ринку, на яких покладаються спеціальні обов’язки із забезпечення збільшення частки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії, а саме: гарантованого покупця; постачальників універсальних послуг; оператора системи передачі; виробників електричної енергії з альтернативних джерел енергії, яким встановлено “зелений” тариф, на строк застосування “зеленого” тарифу; виробників електричної енергії з альтернативних джерел енергії, які за результатами аукціону набули право на підтримку, - на строк дії підтримки таких виробників.

Розберемо роль кожного з зазначених учасників ринку в частині виконання покладених на них спеціальних обов’язків.

Гарантований покупець.

Його діяльність регулюється статтею 65 Закону України “Про ринок електричної енергії”. Так, до основних функцій гарантованого покупця, зокрема, належить “купівля всієї електричної енергії, виробленої на об’єктах електроенергетики, що використовують альтернативні джерела енергії (а з використанням гідроенергії - виробленої лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями), за встановленим “зеленим” тарифом, придбання послуги за механізмом ринкової премії, що надається суб’єктами господарювання, яким встановлено “зелений” тариф, щодо об’єктів електроенергетики або черг їх будівництва (пускових комплексів), які не перебувають у балансуєчій групі гарантованого покупця, та суб’єктами господарювання, які за результатами аукціону набули право на підтримку” [Закон про ринок електричної енергії].

Викуплену електричну енергію гарантований покупець реалізує за двосторонніми договорами (на енергетичній біржі) та на організованих сегментах ринку (ринку “на добу наперед”, внутрішньодобовому ринку та на балансуєчому ринку), а також шляхом здійснення експорту електричної енергії (поки що такі операції не здійснювались).

Постачальники універсальних послуг (далі – ПУП)

Так, стаття 63 Закону України “Про ринок електричної енергії” серед обов’язків ПУПа передбачає наступні:

– купувати електричну енергію, вироблену генеруючими установками приватних домогосподарств, встановлена потужність яких не перевищує величину, визначену для відповідних категорій генеруючих установок приватних домогосподарств відповідно до частини двадцять третьої статті 9¹ Закону України “Про альтернативні джерела енергії”, за “зеленим” тарифом в обсязі, що перевищує місячне споживання електричної енергії такими приватними домогосподарствами, та у кожному розрахунковому періоді здійснювати пріоритетну оплату її вартості (*примітка автора – до 30 кВт або до 50 кВт відповідно до дати введення в експлуатацію, виду джерела енергії тощо*);

– купувати електричну енергію, вироблену з альтернативних джерел, яка відпущена генеруючими установками приватних домогосподарств, встановлена потужність яких не перевищує

30 кВт, та генеруючими установками малих побутових споживачів, встановлена потужність яких не перевищує 50 кВт, за договором купівлі-продажу електричної енергії за механізмом самовиробництва [9].

Оператор системи передачі

Відповідно до абзацу 3 частини п'ятої статті 33 Закону України “Про ринок електричної енергії” “тариф на послуги з передачі електричної енергії, зокрема, включає як окремі складові витрати оператора системи передачі, що здійснюються ним у разі покладення на нього спеціальних обов'язків для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії, та витрати на послугу із зменшення навантаження виробником, якому встановлено «зелений» тариф, якщо об'єкт електроенергетики або черга його будівництва (пусковий комплекс) такого виробника включений до балансууючої групи гарантованого покупця” [9].

У свою чергу, стаття 65 вказаного Закону передбачає надання гарантованим покупцем оператору системи передачі послуги із забезпечення збільшення частки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії та визначає алгоритм обчислення гарантованим покупцем вартості зазначеної послуги, про що складається акт, підписується обома сторонами та затверджується постановою НКРЕКП [14].

Таким чином, компенсація різниці між вартістю електричної енергії, проданої гарантованим покупцем на сегментах ринку, та вартістю електричної енергії, придбаної гарантованим покупцем у виробників з альтернативних джерел енергії за “зеленим” тарифом та за механізмом ринкової премії (мова йде про той же “зелений” тариф, однак електричну енергію виробник продає на сегментах ринку самостійно, не входить до балансууючої групи гарантованого покупця, а різницю між вартістю реалізованої енергії та номінальну вартість за “зеленим” тарифом компенсує гарантований покупець) здійснюється за рахунок тарифу оператора системи передачі, у структурі якого однією зі складових є оплата вартості послуги, наданої гарантованим покупцем.

Підсумовуючи зазначене вище, держава на законодавчому рівні закріпила механізм, відповідно до якого є виробники електричної енергії з ВДЕ з однієї сторони, з іншої - ПУПи або гарантований покупець (залежно від потужності установки, яка виробляє електричну енергію), які купують електричну енергію за “зеленим” тарифом, а також оператор системи передачі, в тарифі якого закладено фінансову складову компенсації розміру “зеленого” тарифу, а фактично тягар компенсації вартості “зеленого” тарифу та “зеленого” переходу покладено на споживача, який сплачує тариф на передачу електричної енергії.

Державне стимулювання виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії за механізмом самовиробництва. Зазначений механізм підтримки запроваджений з прийняттям Закону України від 30.06.2023 № 3220-IX “Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення та “зеленої” трансформації енергетичної системи України” з метою стимулювання розвитку енергонезалежності споживачів електричної енергії (як побутових, так і побутових споживачів), будівництва розподіленої генерації та системи установок зберігання електричної енергії (так званої розподіленої генерації), а також з метою реалізації положень Четвертого Енергопакету в частині спрощення процедур участі споживачів у діяльності ринку [2].

Зокрема, відповідно до ст. 9-6 Закону України “Про альтернативні джерела енергії” держава здійснює стимулювання виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії “за механізмом самовиробництва, здійснюючи підтримку активних споживачів за механізмом самовиробництва шляхом гарантування викупу обсягу електричної енергії, виробленої з альтернативних джерел енергії та відпущеної такими активними споживачами на підставі укладеного договору купівлі-продажу електричної енергії за механізмом самовиробництва, що є додатком до договору про постачання електричної енергії споживачу” [8].

Як бачимо з положення статті, яке зазначено вище, запроваджено нову модель підтримки та нового суб'єкта на ринку, а саме: активного споживача. Так, відповідно до ст. 1 Закону України “Про ринок електричної енергії” активним споживачем є “споживач, у тому числі приватне домогосподарство, енергетичний кооператив та споживач, який є замовником енергосервісу <...>, що споживає електричну енергію та виробляє електричну енергію, та/або здійснює діяльність із зберігання енергії, та/або продає надлишки виробленої та/або збереженої електричної енергії, або бере участь у заходах з енергоефективності та управління попитом відповідно до вимог закону, за умови що ці види діяльності не є його основною господарською або професійною діяльністю” [9].

Таким чином, механізм самовиробництва полягає в тому, що є споживач електричної енергії (побутовий чи непобутовий), який має установку з виробництва чи зберігання електричної енергії, який у процесі своєї основної діяльності споживає власну електричну енергію (вироблену чи збережену), а надлишкову вироблену продає постачальнику (за ринковими цінами) або гарантованому покупцю чи постачальнику універсальних послуг за “зеленим” тарифом (ч. 1 ст. 58-1 ЗУ “Про ринок електричної енергії”) [9].

На даний час, через високу волатильність цін на електричну енергію зазначений механізм не став достатньо поширеним, однак з часом це буде одним із дієвих механізмів забезпечення енергонезалежності споживачів та покриття власних потреб у повному обсязі, а також відпуск у мережу додаткових кВт для покриття дефіциту електричної енергії. Тобто виконання не лише економічної цілі, а також і соціальної.

Стимулювання виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії за механізмом самовиробництва за критеріями споживачів та їх генеруючих установок застосовується також для:

- генеруючих установок, що належать третім особам та приєднані до електричних мереж активного споживача із встановленою потужністю, що не перевищує величину дозволеної (договірної) потужності електроустановок такого активного споживача за мінусом величини встановленої потужності власних генеруючих установок такого активного споживача та, за умови, що весь обсяг електричної енергії, виробленої такими генеруючими установками, що належать третім особам, придбавається активним споживачем;
- енергетичних кооперативів та замовників енергосервісу (як до, так і після переходу до замовника за енергосервісним договором права власності на майно, утворене (встановлене) за енергосервісним договором), за умови що весь обсяг виробленої такими генеруючими установками електричної енергії придбавається активним споживачем.

Висновки. Україна навіть в умовах воєнного стану, потребуючи великих обсягів інвестицій для ліквідації пошкоджень і відновлення електромереж, електрогенеруючої та іншої енергетичної інфраструктури, підвищення стійкості енергетичного сектору економіки, продовжує активно вдосконалювати вітчизняне законодавство, переймаючи зарубіжний досвід залучення приватного капіталу, реалізуючи державну політику щодо “зеленого” переходу в сфері енергетичного сектору економіки, з метою підвищення енергоефективності, використання відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива і скорочення викидів вуглецю. До основних інструментів залучення позабюджетних публічних коштів, коштів учасників ринку електроенергії та приватних “зелених” інвестицій, які покликані виконати вказані завдання і отримали своє правове закріплення, хоча б на мінімальному рівні, відносимо такі інструменти державної підтримки як “зелений” тариф, викуп гарантованим покупцем, державне стимулювання “зеленої” електрометалургії та державне стимулювання виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії за механізмом самовиробництва. Особливістю правового регулювання вказаних відносин є “змішаний” їх характер, оскільки збільшується доля відносин публічно-правового характеру в силу набуття більшої суспільної значущості окремими фондами коштів, що формуються за рахунок споживачів електричної енергії, набуттям публічно-правового режиму функціонування фондами коштів, що мобілізуються у електропостачальників на поточних рахунках із спеціальним режимом використання для здійснення розрахунків відповідно до вимог Закону України “Про ринок електричної енергії”. Залучення гуманітарної допомоги у вигляді матеріалів та енергетичного обладнання в рамках проєктів відновлення енергетичних об’єктів, яка спрямовується передусім на державні компанії енергетичного сектору, вимагає збільшення прозорості їх використання, а також діяльність Гарантованого покупця та інших постачальників універсальних послуг зі здійснення обов’язкового викупу електроенергії, що вироблена за “зеленим” тарифом”.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рибіна Л.О., Адаменко А.П. Розвиток “зеленого” інвестування в Україні. *Гроші, фінанси і кредит*. 2020. Випуск 42. С. 327–331. URL: http://market-infr.od.ua/journals/2020/42_2020_ukr/57.pdf.
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення та “зеленої” трансформації енергетичної системи України: Закон України від 30 червня 2023 року № 3220-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3220-20#Text>.

3. План України, схвалений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 березня 2024 року № 244-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2024-p#Text>.
4. Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council of 29 February 2024 on establishing the Ukraine Facility (OJ L, 2024/792, 29.2.2024. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/792/oj>.
5. Європейський Зелений Курс. Представництво України при Європейському Союзі. 15 квітня 2021. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobotnictvo/klimat-yeuropejska-zelena-ugoda>.
6. “Ukrainian Green Deal” – концепція “зеленого” енергетичного переходу України до 2050 року. Сучасна енергія. URL: <https://se.net.ua/ukrainian-green-deal-kontseptsiya-zelenogo-energetychnogo-perehodu-ukrayiny-do-2050-roku/>.
7. Музика-Стефанчук О.А., Дубко А.С. Стала банківська діяльність як предмет фінансово-правового регулювання. *Нове українське право*. 2024. В. 2. С. 80–87. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/588/535>.
8. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20 лютого 2003 року № 555-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#Text>.
9. Про ринок електричної енергії: Закон України від 13 квітня 2017 року № 2019-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text>.
10. Житник Ю.В. Фінансово-правове регулювання застосування тарифних механізмів в сфері функціонування публічних фондів коштів. Дис. ... доктора філософії у галузі юридичних наук. Київ, 2020. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 255 с.
11. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
12. Протокол № 77 засідання Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, яке проводилося у формі відкритого слухання 16.11.2023. URL: <https://www.nerc.gov.ua/storage/app/uploads/public/656/4aa/83e/6564aa83ebfc7652773460.pdf>.
13. Про затвердження форми довідки про підтвердження статусу підприємства “зеленої” електрометалургії: наказ Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України від 20 жовтня 2021 року № 196, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 03 листопада 2021 року за № 1419/37041 (у редакції наказу Мінстратегпрому від 09 листопада 2021 року № 230, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 11 листопада 2021 року за № 1479/37101). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1419-21#Text>.
14. Порядок купівлі гарантованим покупцем електричної енергії, виробленої з альтернативних джерел енергії, затвердженого постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, від 26 квітня 2019 року № 641. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0641874-19#Text>.